

KATI PITKÄNEN

Umeå University, Department of Geography
and Economic History

Mökkeily muuttuu – mielikuvat säilyvät

Kirjoitus perustuu kirjoittajan Itä-Suomen yliopistossa 9.12.2011 pitämään Lectio Praecursoriaan ja väitöskirjaan *Mökkimaisema muutoksessa. Kulttuurimaantieteellinen näkökulma mökkeilyyn*. Dissertations in Social Sciences and Business Studies. Publications of the University of Eastern Finland No 31.

Jokaisella meistä on omakohtaisia kokemuksia kesämökkeilystä. Osalla on oma mökki, osa käyttää vanhempiensa mökkiä ja osa vieraillee kutsuttuna tai kutsumatta sukulaisten ja ystävien mökeillä. Maassamme on tilastojen mukaan liki puoli miljoonaa omistusmökkiä ja jopa kolmen miljoonan suomalaisen on arvioitu mökkeilevän säännöllisesti. Koska suomalaisten mökit sijaitsevat lähes poikkeuksetta maaseudun haja-asutusalueilla, kesämökkeilijät moninkertais-tavat monen maaseutualueen asukasmäärän etenkin kesäkaudella. Mökinomistus on Suomessa maailman mittakaavassakin laaja ilmiö. Suh-teutettuna asukaslukuun suomalaisilla on käytös-sään mökki useammin kuin muilla EU-maiden kansalaisilla.

Mökkeily tutkimuksen kohteena

Ottaen huomioon ilmiön laajuuden ja merkittä-vyyden, on hämmästyttävää, miten vähän mök-

keilyä on Suomessa tutkittu. Edellinen yksin-omaan mökkeilyä käsittelevä väitöstutkimus on 1960-luvulta (Vuori 1966). Kansainvälisesti mök-keilytutkimusta on kuitenkin tehty kauan ja tut-kimusesimerkkejä löytyy ympäri maailmaa ja lähes jokaisesta maailmanosasta. Mökkeilytutki-muksen kenttä on laajentunut erityisesti viime vuosina. Vaikka Suomi mainitaan usein kansain-välisessä kirjallisuudessa eräänä maailman johta-vista mökkeilymaista (Hall & Müller 2004; Paris 2011), ovat suomalaiset tutkijat osallistuneet kansainväliseen keskusteluun pohjoismaisia naapurei-taan harvemmin. Suomalainen tutkimus on kui-tenkin ollut viime vuosina voimakkaassa kasvussa.

Syynä viimeaikaiseen suomalaisten ja kansain-välisten tutkijoiden kiinnostukseen voidaan pitää mökkeilyn suosion kasvua. Eräs merkittävimmistä syistä tähän on länsimaissa tapahtunut voimakas entistä hyväkuntoisemman ja varakkaamman eläkeläisväestön kasvu. Suurin osa suomalaisistakin mökinomistajista on eläkeläisiä, jotka hakeutuvat eläkepäivien viettoon maaseudulle. Toisaalta tut-kijoiden kiinnostusta on lisännyt mökkeilyssä it-sessään tapahtunut muutos. Liikenne- ja viestintä-teknologiaan liittyvän kehityksen myötä mökeille on mahdollista suunnata yhä kauemmas ja ne voidaan sitoa osaksi työhön ja arkeen liittyvää asu-mista ja ajankäyttöä. Onkin esitetty, että mökkei-lyä tai vapaa-ajan asumista voidaan monella tapaa

pitää keskeisenä nykyajan mobiilia yhteiskuntaa ja yhteiskunnallista muutosta jäsentävänä ilmiönä (Haldrup 2009; Halfacree 2011; Paris 2011).

Mökkeily muutoksessa

Suomessa mökkeilyn muutoksen on viime vuosina tulkittu usein tarkoittavan mökkien varustamista ympärivuotista käyttöä varten niin sanotuiksi kakkosasunnoiksi (Aho & Ilola 2006). Kakkosasumista on pidetty mökkeilyä perustavanlaatuisesti muuttavana ilmiönä mökkien muuttuessa kesälomakohteesta vakituiseen asuntoon verrattaviksi paikoiksi, mistä käsin voidaan myös käydä töissä tai missä voidaan tehdä etätöitä. Ympärivuotisuuden vaatimus näkyy paitsi varustetason muutoksina myös mökkien keskikoon kasvuna. Vaikka kakkosasuminen on eräs näkyvimmistä ja merkittävimmistä mökkeilyä muuttavista tekijöistä, ei se kuitenkaan ole ainoa mökkeilyssä käynnissä oleva muutosprosessi.

Alueellisesti tarkasteltuna mökkeily samanaikaisesti sekä keskittyy että hajautuu. Mökkikannan kasvu on viime vuosina ollut nopeinta Lapin matkailukeskusten kaltaisissa vetovoimaisissa kohteissa. Mökkien määrä on vastaavasti vähentynyt suurten kaupunkien lähiseuduilla, kun mökkeily on tehnyt tilaa vakitukselle asumiselle. Pidemmällä aikavälillä tarkasteltuna teknologian ja liikenneverkkojen kehitys ovat mahdollistaneet mökkeilyn yhä kauempana vakitukselta asunnosta. Kun vielä 1960-luvulla yli 50 kilometrin mökkimatkaa pidettiin liian pitkänä, on mökkimatka nykyisin keskimäärin 118 kilometrin mittainen. Kun suuria kaupunkiseutuja lähellä sijaitsevista vapaista kiinteistöistä on pulaa, sopivaa tonttia tai -mökkiiä ollaan valmiita etsimään yhä kauempaa.

Rajojen ja esimerkiksi halpojen lentoyhteyksien avautumisen myötä mökkiliikenne ylittää yhä useammin myös valtioiden rajoja. Yhä useammat suomalaiset ovat hankkineet mökkikäyttöön lomasakkeen jostain etelän lomakohteesta ja Suomessa ulkomaalaisten mökinomistajien määrä on lisääntynyt kiinteistönoston vapauduttua.

Maaseudun muutoksella on suuri merkitys mökkikannan muutoksiin ja mökkien alueelliseen vaihteluun. Varta vasten mökkikäyttöön rakennettujen rakennusten ohella mökkeinä käytetään myös niin

sanottuja mummonmökkejä eli aiemmin maaseudun asuinkäytössä olleita rakennuksia. Lisäksi pääasiassa maaseutualueilla on noin 170 000 tyhjäksi rekisteröityä asuinrakennusta. Näitä rakennuksia käytetään usein kesämökkeinä, vaikka niitä ei tilastoida sellaisina. Tämä tarkoittaa samalla myös sitä, että mökkien todellinen lukumäärä on virallisia tilastoja huomattavasti suurempi. Nykyisin maaseudun asuntokantaa tyhjenee ja jää lomakäyttöön etenkin kirkonkylissä ja pienissä taajamissa.

Toisaalta mökkeily myös muuttaa maaseutua. Vesistöjen rannoille ja irrallleen maaseudun muusta yhdyskuntarakenteesta kehittyvä mökkiasutus synnyttää uudenlaista virkistykseen ja asumisen maaseutua (Halseth 1998), missä mökit yhä useammin ovat ympärivuotisessa käytössä tai muuttuvat jopa vakituksiksi asunnoiksi.

Mökkiympäristöjen moninaistuminen viittaa muutokseen myös mökkiympäristön ja -maisemien kokemuksessa. Mökkimaisemalta haetaan yhä enemmän matkailullista arvoa ja samalla lapsuuden kotiseutu ja juurille palaaminen ovat menettämässä merkitystään mökkeilyä motivoivina tekijöinä. Kaupungistuneet sukupolvet eivät ehkä ole edeltäjiensä tavoin halukkaita käyttämään ja ylläpitämään syrjässä sijaitsevaa mökkiä mikäli alueella ei ole muuta matkailullista vetovoimaa. Mökkimaiseman kokemus rinnastuukin monella tapaa matkailukokemukseen. Mökeiltä haetaan irtautumista arjesta, rentoutumista, vetovoimaista ympäristöä, mieleenpainuvia elämyksiä ja yhdessäoloa. Villin luonnon kohtaamisesta ja sellaisista aktiviteeteistä kuten kalastus, marjastus tai puiden pilkkominen, on tullut elämyksellisiä toimintoja, jotka erottavat mökkimaiseman kaupungista.

Erilaisia tarpeita varten hakeudutaan erilaisiin ympäristöihin ja moni saattaa omistaa jopa useampia lomakäyttöön tarkoitettuja asuntoja. Voidaan puhua eräänlaisesta monipaikkaisesta elämäntavasta. Erilaisten asuinpaikkojen yhdistelmässä mökkiympäristö voi muodostua yhtä merkityksekkääksi tai jopa merkityksekkäämmäksi kuin vakituinen asunto ja asuinympäristö. Mökki edustaa aitoutta ja jatkuvuutta, monille mökki voi olla ainoa pysyvä paikka koko elämänsäajan aikana vakituisten asuntojen vaihtuessa eri elämänvaiheiden mukaan. Mökki liittyy yksilön tarpeeseen luoda merkityk-

sellisiä paikkasuhteita ja se voidaan kokea yhtälailla kotina kuin vakituinen asunto.

Muutokset kulttuuristen käsitysten haastajana

Mökkimaisemassa alueellisten piirteiden ja kokemuksen puolella käynnissä olevaa muutosta kuvaavat parhaiten sanat eriytyminen ja moninaistuminen. Muutokset eivät kuitenkaan näy mökkeilyyn liitettyissä kulttuurisissa käsityksissä. Suomalaisilla on voimakkaita käsityksiä siitä, miltä oikeanlainen mökkimaisema näyttää, mitä siellä kuuluu tehdä ja kenelle se kuuluu. Tai ainakin siitä, mitä mökkimaisemaan ei kuulu.

Eräs voimakkaimmista mielikuvista on, että mökkimaisema on jotain erityisen suomalaista ja suomalaisten etuoikeus. Mökkimaisema edustaa ajatonta ihannemaisemaa ja mökkeily nousee korkealle listattaessa suomalaisuudelle tunnusomaisia asioita. Osittain tähän on ollut syynä mökkien sijoittuminen kansallismaisemaksi miellettyyn järvi-maisemaan. Käsitykset mökki- ja kansallismaisemasta ovatkin vähitellen sekoittuneet ja mökkimaisemasta on tullut osa suomalaiseksi miellettyä maisemaa ja siihen liittyviä käytäntöjä. Mökkeilyn yhteys kansallismaisemaan paljastuu tavasta, jolla ulkomaalaisten mökinomistukseen suhtaudutaan. Viime vuosina tapahtunut ulkomaalaisten ja erityisesti venäläisten lisääntynyt mökinomistus on koettu uhkana ja siihen on reagoitu voimakkaasti vetoamalla mökkimaiseman ja Saimaan rantojen kansalliseen merkitykseen. Mielenkiintoista on, että vastaavanlaista keskustelua käytiin myös parikymmentä vuotta sitten suhteessa saksalaisiin ja sata vuotta sitten suhteessa venäläisten Karjalan Kannakselle rakentamiin huviloihin.

Vastaavalla tavalla mökkimaisemaan liitetään käsitys luonnonmukaisuudesta ja yksinkertaisuudesta. Mökkeilijöiden mökkimaisemaa koskevissa kuvauksissa ollaan tyypillisesti keskellä puhdasta ja koskematonta luontoa ja eletään yksinkertaista ja luonnonmukaista elämää, joka ei rasita ympäristöä. Tätä käsitystä ylläpidetään esimerkiksi korostamalla sitä, etteivät varustetaso ja teknologia kuulu osaksi merkityksellistä mökkimaisemaa ja sen käytäntöjä. Toisin sanoen, vaikka esimerkiksi tele-

visio löytyy kolmella neljästä mökistä, mökeillä kerrotaan kuunneltavan lintujen laulua tai korkeintaan paristokäyttöistä radiota. Mökkeilijät haluavat mökkeillä ekologisesti ja suojella ympäristöä, mutta se miten he toteuttavat näitä ajatuksia, ei välttämättä vastaa tieteellistä käsitystä ekologisesti kestävästä toiminnasta. Mökkeilijöille ekologisuus voi merkitä esimerkiksi ympäristön roskattomuutta tai kohtaamisia villin luonnon kanssa. Tieteellisestä näkökulmasta merkittävämpää sen sijaan ovat esimerkiksi mökkeilyyn liittyvä yksityisautoilu, ympärivuoden käytössä olevien mökkien energiankulutus, rantojen rakentuminen sekä yleinen mökkeilyyn liittyvän kulutuksen voimakas kasvu (Hiltunen 2007).

Kolmas mökkimaisemaan liitetty käsitys on ajatus sen yhteydestä maaseutuun. Mökkimaisemaa pidetään monin tavoin urbaanille ympäristölle vastakkaisena ja mökillä vietettävä aika koetaan maaseutumaiseksi elämäksi. Toisaalta kaupunkiympäristö ja -elämä ovat kuitenkin vahvasti läsnä mökkeilykokemuksessa. Mökkimaisema on rakentunut alun perin juuri kaupunkilaisten vapaa-ajan vieton ympäristöksi ja arkielämä kaupungissa vaikuttaa väistämättä kokemukseen mökkiympäristöstä. Rannoilla sijaitsevat mökit ovat fyysisesti irrallisia muusta maaseudun yhdyskuntarakenteesta, jolloin lähimmät naapuritkin ovat usein muita kaupunkilaisia mökkeilijöitä. Maaseudun ohella mökkimaisemaan yhdistetään ajatus juurista ja kotiseudusta. Osalla nykyisistä mökinomistajista onkin yhteys lapsuuden kotiseutuun nimenomaan mökkeilyn kautta, kun mökki on rakennettu synnyinkodin maille. Ajatus mökkeilystä juurille ja maaseudulle paluuna elää kuitenkin myös muualla kasvaneiden keskuudessa. Käsitystä juurista ylläpidetään mökkimaiseman itsensä nostalgisoiminen ja mieltäminen maaseuduksi. Modernin maaseutumaiseman etäännyttyä maatalousmaiseman ihanteista mökkeillä rakennetaan ja ylläpidetään eräänlaista oikeana pidetyn maaseudun ihannemaisemaa.

Neljäs mökkeilyyn liittyvä kulttuurinen käsitys on käsitys sen tasa-arvoisuudesta. Mökkeilyä pidetään suomalaisia poikkeuksellisella tavalla yhdistävänä asiana, kaikkien suomalaisten oikeutena ja jopa velvollisuutena. Kansainvälisesti suhteutettuna mökkien omistuspohja onkin Suomessa ja muissa

Mökkirannassa aika pysähtyy ja on ikuinen kesä. Kuva: MUA toimitus

Pohjoismaissa muuta maailmaa laajempi ja mökkeilyn käytännöt varsin samankaltaisia sosiaalisesta asemasta riippumatta. Toisaalta on kuitenkin huomionarvoista, että suurimmalla osalla väestöstä ei ole omaa mökkiä ja sosio-ekonominen asema vaikuttaa merkittävästi mahdollisuuksiin hankkia sellainen. Lisäksi mökinomistus on keskittynyt pääasiassa 50–70-vuotiaiden ikäluokkaan ja mökin omistaminen alle 40-vuotiaana on poikkeuksellista.

Kohti mökkimaiseman muutoksen ymmärrystä

Käsitykset mökkeilyn suomalaisuudesta, vaatimattomuudesta, maaseutumaisuudesta ja tasa-arvoisuudesta kietoutuvat yhteen ja vahvistavat toisiaan. Luomiensa ihanteiden kautta nämä käsitykset vaikuttavat paitsi yksilöiden toimintaan, myös fyysiseen ympäristöön ja laajempiin mökkeilyn alueellisiin piirteisiin. Esimerkiksi käsitykset mökkimaiseman luonnonmukaisuudesta ylläpitävät käytäntöjä, jotka eivät välttämättä ole niin ympäristöystävällisiä kuin kuvitellaan.

Toisaalta myös yksilöllinen kokemus mökkiympäristöstä sekä vuorovaikutus sen kanssa vaikuttavat käsityksiin ihanteellisesta mökkimaisemasta. Esimerkiksi lapsuuden mökkikokemukset vaikuttavat siihen, millainen ympäristö koetaan nostalgisena. Toisaalta esimerkiksi mökkiarjen teknologisoituminen saattaa muuttaa mökkikokemusta ja ohjata ympäristön käyttöä uuteen suuntaan. Näin kokemukset ja motiivit vaikuttavat siihen, millaiseksi mökkiympäristöä muokataan, miten usein siellä vierailaan ja mistä mökki ylipäänsä halutaan hankkia.

Kokemusten ja kulttuuristen ihanteiden ohella merkittävä on myös fyysinen ympäristö. Alueelliset piirteet sekä maiseman materiaalisuus, kuten vanhan asuinrakennuskannan uusiokäyttö, mökkirakentamisen tiheys ja sijoittumisen suhteessa vesistöihin, vaikuttavat siihen millaiseen ympäristöön yksilön kokemus ja kulttuuriset ihanteet kohdistuvat. Suomessa mökkeilyn kehitys on ollut tiiviisti kytköksissä maaseudun muutokseen ja kaupungistumiskehitykseen. Maaseudun rakennemuutos on luonut perustan tonttimaan kysynnälle ja toisaalta myös vapauttanut rakennuskantaa vapaa-ajan

käyttöön. Mökin sijoittuminen omalle tai suvun kotiseudulle on samalla synnyttänyt ja ylläpitänyt käsitystä mökkeilystä paluuna maalle ja juurille. Mökkeilyn alueelliset piirteet, mökkiympäristöön liittyvät kollektiiviset käsitykset ja mökkiympäristön kokemus ovat siten yhteydessä toisiinsa ja mökkimaiseman muutos toteutuu näiden yhteis- ja vuorovaikutuksena.

Mökkimaiseman muutoksen tulkinta tällaisena vuorovaikutteisena prosessina auttaa ymmärtämään erilaisten sisäisten ja ulkoisten tekijöiden vaikutusta mökkeilyn muutokseen. Mökkeilyä sisältäpäin muuttavia tekijöitä ovat esimerkiksi mökkeilyn fyysisten ja alueellisten puitteiden tarjoamat mahdollisuudet ja toisaalta myös niiden rajallisuus. Esimerkiksi rantojen täyttyminen ohjaa kysyntää yhä kauemmas kaupunkiseuduilta, uudentyypisiin kohteisiin ja jopa ulkomaille. Samalla tavoin mökkeilyä muuttavat vakiintuneiden kulttuuristen käsitysten haastaminen ja uudenlaisten ihanteiden syntyminen uusien mökkeilijäsukupolvien tai -ryhmien yleistymisen myötä. Esimerkiksi ulkomalaisten mökinomistajien lisääntyminen on jo nyt kyseenalaistanut mökkeilyyn liitettyjä käsityksiä ja mökkimaisemaan on yhdistetty ensimmäistä kertaa myös negatiivisia piirteitä. Myös mökkimaiseman kokeminen kotina ja arjen ympäristönä muuttaa ympäristölle, rakentamiselle ja infrastruktuurille asetettuja vaatimuksia. Ulkoapäin mökkeilyyn vaikuttavia tekijöitä ovat vastaavasti suuret yhteiskunnalliset trendit kuten väestörakenteen ja ympäristön muutokset, muutokset työelämässä, maahanmuutto, globaalit vaikutteet ja liikkuvuuden lisääntyminen, jotka voivat muuttaa niin mökkimaiseman alueellisia piirteitä, kulttuurisia käsityksiä kuin kokemuksellisuutta.

Mökköilyn muutoksen hahmottaminen prosessina auttaa ymmärtämään myös mökkimaiseman pysyvyyttä erilaisten muutospaineiden alla. Mökkimaisema on osoittautunut verrattain vastustuskykyiseksi ulkoisille muutospaineille ja mökkeilyn vetovoima on säilynyt huolimatta suurista yhteiskunnallisista muutoksista. Tämä johtuu siitä, että

mökkeilyä voidaan kuvata eräänlaiseksi omavaraiseksi itseään toteuttavaksi ympäristöksi. Se on irrallinen arjesta ja ympäröivästä maaseudusta niin fyysisesti, sosiaalisesti kuin kokemusten kautta. Kesäkauteen ja rannoille sijoittuvassa mökkeilyssä toteutetaan kulttuurisia ihanteita irti arjesta ja kaupunkiympäristöstä, eivätkä muutokset maaseutu- tai kaupunkiympäristössä välity suoraan mökkimaisemaan. Toisaalta mökkeilyyn liitetyt käsitykset ovat korostetun positiivisia ja mökkielämä on niin rutinoitunutta ja sisäänpäin kääntynyttä, että siihen liittyvät käytännöt ja kulttuuriset käsitykset istuvat tiukassa, vaikka ympäristö muuttuisikin.

LÄHTEET:

- Aho, Seppo & Heli Ilola 2006. Toinen koti maalla? Kakkosasuminen ja maaseudun elinvoimaisuus. Lapin yliopiston kauppatieteiden ja matkailun tiedekunnan julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 6. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Haldrup, Michael 2009. Second homes. Teoksessa: Kitchen, Rob & Nigel Thrift (toim.). *International Encyclopedia of Human Geography*. Elsevier. 50–55. Saatavissa: doi:10.1016/B978-008044910-4.00913-5. [30.4.2012].
- Halfacree, Keith 2011. 'A solid partner in a fluid world' and/or 'line of flight'? Interpreting second homes in the era of mobilities. *Norsk Geografisk Tidsskrift – Norwegian Journal of Geography* 65(3): 144–153.
- Hall, Colin Michael & Dieter K. Müller (toim.) 2004. *Tourism, Mobility and Second Homes: Between elite landscape and common ground*. Channel View Publications, Clevedon.
- Hiltunen, Mervi Johanna. 2007. Environmental impacts of rural second home tourism: Case Lake District in Finland. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism* 7(3): 243–265.
- Paris, Chris 2011. *Affluence, mobility and second home ownership*. Routledge, London.
- Vuori, Olli 1966. Kesähuvilanomistus Suomessa: Kartoittava tutkimus kesäasutuksesta ja huvilanomistuksesta taloudellisena ilmiönä. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C – Osa 3. Turun yliopisto, Turku.